

УДК [81'373.45-029:811.124]:(811.111+811.161.2)(045)

**LATIN BORROWINGS IN ENGLISH AND UKRAINIAN
ЛАТИНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СЛОВНИКОВОМУ СКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА
УКРАЇНСЬКОЇ МОВ****Ostapenko S.A. / Остапенко С.А.***s.ped.s., as.prof. / к.пед.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-3915-4854

Udovichenko H.M. / Удовіченко Г.М.*s.ped.s., as.prof. / к.пед.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-3731-0857

Herasymenko O.Yu. / Герасименко О.Ю.*s.ped.s., lecturer / к.пед.н., викладач*

ORCID: 0000-0002-0539-1165

*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Tramvaina 16, 50005**Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського, м. Кривий Ріг, Трамвайна 16, 50005*

Анотація. В роботі розглядаються запозичення латинського походження у словниковому складі англійської та української мов. Автори аналізують приклади адаптації латинських запозичень в різних сферах життя. Фокус уваги також зосереджено на чотирьох типах лексичних елементів з урахуванням походження слів: прямих (опосередкованих) запозиченнях, непрямих (безпосередніх), кальках та напівкальках, інтернаціоналізмах. Доведено, що цей підхід допомагає краще зрозуміти формування словникового складу та взаємозв'язок між мовами різних культур і епох.

Ключові слова: запозичення, словниковий склад, калька, інтернаціоналізм.

Вступ

У процесі еволюції суспільств народи завжди взаємодіяли між собою, обмінюючи своїм матеріальними благами, культурними цінностями та духовними аспектами, а також інтелектуальним досвідом. Ця взаємодія сприяла формуванню та розвитку мов, в тому числі і лексики, яка представляє собою скарбницю слів та виразів, що зберігають у собі культурні й історичні відтінки.

Актуальність вивчення запозичень латинського походження у словниковому складі англійської та української мов визначається кількома факторами, що впливають на мовний розвиток, культурний обмін та сприйняття світу. Багато слів у англійській та українській мовах мають латинське походження, оскільки ці мови відіграли важливу роль у формуванні європейської культури та науки. Вивчення цих запозичень допомагає розкрити історичні та культурні зв'язки між мовами та народами. Знання про походження та значення слів з латинської мови може допомогти полегшити спілкування з представниками інших культур, які також використовують або розуміють ці мовні елементи.

Мета роботи – проаналізувати запозичення латинського походження у словниковому складі англійської та української мов.

Методи дослідження: загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція та дедукція) та спеціальні (суцільна вибірка, зіставний метод). Індуктивний метод

застосовується при вивченні конкретних випадків запозичень та встановленні загальних закономірностей на їх основі. Синтез – для створення класифікацій та систематизації запозичених слів за їхніми морфологічними та семантичними особливостями. Дедуктивний метод використовується для пояснення механізмів виникнення та поширення запозичених слів у мовах на основі відомих лінгвістичних теорій та принципів. Порівняльний метод дозволяє зіставляти різні елементи досліджуваного явища для виявлення подібностей та відмінностей. У вивченні запозичень цей підхід застосовується для порівняння частоти вживання та семантичних варіантів запозичених слів в англійській та українській мовах.

Основні результати дослідження

О. Ткаченко визначає термін «запозичення» як елемент мови, який перенесений з однієї мови в іншу, а також сам процес цього перенесення. Дмитро Лотте додає, що запозиченням у чистому вигляді розуміється слово, перенесене у дану мову у формі, у якій воно існувало у момент запозичення, без будь-яких творчих елементів мови-реципієнта. Зауважимо, що незначні фонетичні зміни, що можуть виникнути через різницю у звукових системах мов, не враховуються при розгляді запозичення [1, с. 42].

Загальний огляд лексики латинського походження у словниковому складі англійської та української мов дає можливість кращого зрозуміння суті та етимології багатьох слів, що зустрічаються в обох мовах.

В англійській мові латинське походження присутнє у великій кількості слів, особливо в термінах наукової, медичної та юридичної сфер. Наприклад, слова "biology", "psychology", "medicine" походять від латинських коренів "bios" (життя), "psyche" (душа) та "medicina" (лікування). Також багато слів, що позначають технічні та наукові концепції, мають латинське походження, наприклад, "television" (телебачення) від "tele" (далеко) та "visio" (вид). Українська мова також має велику кількість слів з латинським походженням, зазвичай через посередництво інших європейських мов, таких як польська, французька та німецька. Наприклад, слова "університет", "демократія", "реформа" мають латинське коріння і були запозичені з інших європейських мов українською мовою [9, с. 9].

Латинська мова продовжує мати великий вплив на словниковий склад як англійської, так і української мов. Її багата спадщина забезпечує широкий спектр слів для опису нових концепцій та технологій, а також відображає історичні зв'язки між мовами та культурами.

Науковий аналіз лексико-етимологічного складу мов відкриває важливі аспекти їхньої еволюції та взаємодії. Практично немає розвинених мов, які б не були утворені за допомогою поєднання та взаємодії з іншими мовами. Запозичення слід розглядати як не лише явище, але й засіб збагачення мовного апарату, що відбувається завдяки взаємодії культур та мовних спільнот. Англійська мова, що обслуговує різноманітні нації, включаючи англійців, північних американців та австралійців, містить велику кількість слів, які мають негерманське походження. Престиж цих націй не визначається «чистотою» мови, а скоріше різноманіттям та гнучкістю мовного апарату [10, с. 21].

У процесі аналізу лексичного складу англійської мови з точки зору походження слів, можна виділити дві основні категорії: власне англійські слова та запозичені. Однак, таке розмежування має історичний характер, оскільки в сучасній мові багато слів, спочатку вважалися запозиченими, тепер вважаються рівноправними англійськими. Деякі запозичені слова в англійській мові зберігають особливості свого походження, такі як вимова та написання, що відрізняються від типових для англійської мови. Ці слова часто вказують на предмети, поняття або реалії інших культур чи географічних областей [4, с. 7].

У англійській мові латинське походження проявляється в різноманітних напрямках. По-перше, багато термінів наукової та технічної сфер в англійській мові мають латинське походження. Це відображає вплив класичної латинської мови на розвиток науки та техніки в англомовних країнах. По-друге, латинські вирази використовуються у правовій та медичній лексиці, що вказує на вплив римського права та медичних традицій на ці сфери в англомовних країнах [2, с. 31].

Українська мова також має свої особливості у використанні слів латинського походження. Один з основних напрямків впливу – це медична та наукова термінологія. Багато термінів української медичної та наукової лексики запозичені з латинської мови, наприклад, "біологія", "генетика", "анатомія". Це свідчить про вплив латинської мови на розвиток наукових та медичних знань у сучасній українській мові [9, с. 32]. Крім того, латинське походження відображається у специфічних термінах та фразах, пов'язаних з релігійними поняттями та обрядами. Багато релігійних термінів української мови, таких як "папа", "конклав", "проповідь", також мають латинське коріння через християнський вплив та римську католицьку церкву [10, с. 4].

Таким чином, латинське походження у словниковому складі англійської та української мов відображає багатогранний вплив історичних, культурних та наукових факторів на формування та розвиток цих мов [3, с. 89].

Зважаючи на широкий спектр латинських слів у словниковому складі англійської та української мов, надамо кілька прикладів з обох мов:

Англійська мова:

Biology – наука про живі організми та їхні взаємодії.

Television – електронний пристрій для передачі та прийому телевізійних сигналів.

Psychology – наука про розум, поведінку та емоції людини.

Medicine – наука та практика лікування та профілактики хвороб.

Influenza – гостра інфекційна хвороба дихальних шляхів, також відома як грип.

Українська мова:

Біологія – наука про живі організми, їхні структури та функції.

Телебачення – система передачі та отримання звукової та візуальної інформації за допомогою радіохвиль.

Психологія – наука про мислення, почуття, поведінку та психічні процеси людини.

Медицина – галузь науки та практики, пов'язана зі здоров'ям, лікуванням

та профілактикою хвороб.

Інфлюенца – те саме, що й грип, застаріле або наукове найменування гострої респіраторної вірусної інфекції.

Одним із яскравих прикладів адаптації латинських запозичень в різних сферах життя є лексика, яка перейшла з латинської до сучасної англійської мови:

Vinum – слово, що означає "вино". У сучасній англійській мові воно перетворилося на "wine" ['wain], що також має ту ж саму семантику.

Pondo – термін, який описує міру ваги, а саме "фунт". У сучасній англійській це слово відоме як "pound" [paund].

Uncia - термін, який вказує на одиницю міри "унція". В англійській мові це слово перетворилося на "ounce" ['auns].

Moneta – слово, що означає "карбувати монети для обміну". У сучасній англійській це слово використовується як "mint" [mint].

Cista – термін, який вказує на "ящик або вмістище". У сучасній англійській мові це слово зазвичай перетворюється на "chest" [tʃest].

Discum – слово, що означає "страва або диск". У сучасній англійській мові воно використовується як "dish" ['diʃ] [10, с. 3].

Об'єм латинських запозичень є настільки великим, що можна укласти наступну класифікацію за галузями:

Медицина:

Англійська мова: influenza (грип), vaccine (вакцина), antibiotic (антибіотик), anesthesia (анестезія), diagnosis (діагноз)

Українська мова: інфлюенца (грип), вакцина (вакцина), антибіотик (антибіотик), анестезія (анестезія), діагноз (діагноз)

Наука:

Англійська мова: biology (біологія), psychology (психологія), astronomy (астрономія), geology (геологія), chemistry (хімія)

Українська мова: біологія (біологія), психологія (психологія), астрономія (астрономія), геологія (геологія), хімія (хімія)

Юриспруденція:

Англійська мова: constitution (конституція), attorney (адвокат), jurisdiction (юрисдикція), verdict (вердикт), defendant (відповідач)

Українська мова: конституція (конституція), адвокат (адвокат), юрисдикція (юрисдикція), вердикт (вердикт), відповідач (відповідач)

При аналізі лексичного складу української мови з урахуванням походження слів виокремлюють чотири типи лексичних елементів: прямі (опосередковані) запозичення, непрямі (безпосередні) запозичення, кальки та напівкальки, інтернаціоналізми. Цей підхід допомагає краще зрозуміти формування словникового складу та взаємозв'язок між мовами різних культур і епох [7, с. 38].

Для більш детального розгляду наведемо декілька прикладів:

- Суспільно-політична лексика. Слово "анексія" (лат. annexio), яке означає насильницьке приєднання чи загарбання однією державою території, що належить іншій державі або народу. Також, термін "диктатор" (лат. dictator,

від dicto – диктую, наказую) і "конфедерація" (лат. conferentia, від confero – збираю в одне місце) активно використовуються в політичному та суспільному контексті.

- Медична, біологічна та фізіологічна лексика. Термін "абсцес" (лат. abscessus – гнояк), що описує скупчення гною в тканинах або органах тіла внаслідок гнійного запалення, або "адреналін" (від лат. ad – при і renalins – нирковий), який позначає гормон мозкової речовини надниркових залоз.

- Сфера освіти та науки. Термін "альма-матер" (лат. alma mater, букв. – матигодувальниця), що має старовинну студентську назву університету або місце, де кожен отримує освіту та професійні навички [6, с. 5].

Запозичення з латинської мови можуть бути прямими, коли слово вживається безпосередньо, або непрямыми, коли слово переходить через посередництво іншої мови. Існують два типи непрямих запозичень латинського походження:

- Іншомовні слова з латинськими коренями, запозичені через посередництво інших мов. Наприклад, слово "комп'ютер" українською мовою запозичене з англійської, але в його основі лежить латинське слово "computare", що означає "обчислювати".

- Іншомовні слова, засвоєні через посередництво латинської мови. Наприклад, термін "метеорологія" українською мовою запозичений через грецьку мову, але грецьке слово "μετέωρος" (meteoros) було перейняте латинською мовою, перш ніж ввійти в українську лексику [4, с. 5].

Ці типи запозичень відображають складний механізм взаємодії між мовами та процеси, що відбуваються під час позичання та адаптації слів з однієї мови до іншої.

Висновки

У кожній мові існує певна кількість слів, які походять з інших мов і стають неодмінною складовою її словникового складу. Запозичення – це не лише процес введення іншомовних елементів до мови, але й невід'ємна складова її функціонування та історичної зміни, одне з основних джерел поповнення словникового запасу та збагачення лексичного багатства мови [15, с. 69]. Крім того, запозичення виступає як джерело нових словотворчих елементів, що сприяє еволюції мови та розвитку її словникового складу. Цей процес поділяється на дві основні категорії: міжмовні та внутрішньомовні запозичення. Міжмовні запозичення відбуваються при переході слів з однієї мови до іншої, внаслідок контактів між культурами. У той час, внутрішньомовні запозичення відбуваються в межах самої мови, коли відбувається використання архаїчних або рідкісних слів, які раніше не були активно використовувані [8, с. 48].

Таким чином, запозичення в мові відображається як невід'ємний елемент її розвитку та динаміки. Вивчення запозичень латинського походження у словниковому складі англійської та української мов є важливим аспектом мовної освіти та культурного розвитку. Це допомагає зберегти та розширити культурну спадщину, сприяє міжкультурному розумінню та сприяє розвитку мовних навичок та професійної підготовки.

Література:

1. Дмитрієнко М., Іщенко Я. Топоніміка України – наша заповідна спадщина. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*: зб. наук. пр. 2007. Вип. 15. С. 334–340.
2. Єльнікова Н. І. Лексико-семантичні особливості юридичної термінології. *Сучасні проблеми соціально-гуманітарних наук*: Матеріали міжвузівської конференції (Харків, 2 червня 2017 р.). 2017. С. 24–27.
3. Зацний Ю. А., Янков А. В. Нова розмовна лексика і фразеологія : Англоукраїнський словник. Вінниця : Нова Книга, 2010. 224 с.
4. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця : Нова книга, 2003. 153 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підруч. для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр "Академія", 2001. 368 с.
6. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця : Нова Книга, 2007. С. 11–13.
7. Нові слова та значення: словник. Ін-т укр. мови НАН України / укл. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. К. : Довіра, 2008. 271 с.
8. Смирнова Л. Д. До проблеми запозичених та іншомовних слів. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Т. 119. Вип. 106. 2009. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=10&s=10&t=119>
9. Українська мова: Енциклопедія Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк [та ін.]. Київ : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
10. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Молоде життя, 1951. 402 с.

References:

1. Dmytriienko, M. & Ishchenko, Ya. (2007). *Toponimika Ukrainy – nasha zapovidna spadshchyna* [Toponymy of Ukraine is our protected heritage]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky: zb. nauk. pr.* [Special historical disciplines: issues of theory and methodology: coll. of scientific works], Issue 15, pp. 334–340.
2. Yelnikova, N. I. (2017). *Leksyko-semantychni osoblyvosti yurydychnoi terminolohii* [Lexical-semantic features of legal terminology]. *Suchasni problemy sotsialno-humanitarnykh nauk: Materialy mizhvuzivskoi konferentsii* [Contemporary problems of social and humanitarian sciences: Materials of the interuniversity conference]. Kharkiv, pp. 24–27.
3. Zatsnyi, Yu. A. & Yankov, A. V. (2010). *Nova rozmovna leksyka i frazeolohiia : Anhloukrainskyi slovnyk* [New colloquial vocabulary and phraseology: English-Ukrainian dictionary]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 224 p.
4. Korunets, I. V. (2003). *Porivnialna typolohiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov* [Contrastive typology of English and Ukrainian languages]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 153 p.
5. Kocherhan, M. P. (2001). *Vstup do movoznavstva : pidruch. dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Introduction to linguistics: textbook for students of philological specialties of higher educational institutions]. Kyiv, Akademiia Publ., 368 p.
6. Nikolenko, A. H. (2007). *Leksykolohiia anhliiskoi movy – teoriia i praktyka* [Lexicology of the English language – theory and practice]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., pp. 11–13.
7. Turovska, L. V. & Vasylkova, L. M. Comp. (2008). *Novi slova ta znachennia: slovnyk* [New words and meanings: dictionary]. Kyiv, Dovira Publ., 271 p.

8. Smyrnova, L . D. (2009). *Do problemy zapozychenykh ta inshomovnykh sliv* [To the problem of borrowed and foreign words]. *Naukovi pratsi. Filolohiia. Movoznavstvo* [Scientific works. Philology. Linguistics], Vol. 119, Issue 106. Available at: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=10&s=10&t=119>

9. Rusanivskiy, V. M., Taranenko, O. O. & Ziabliuk, M. P. Ed. (2004). *Ukrainska mova: Entsyklopediia* [Ukrainian language: Encyclopedia]. Kyiv, M. P. Bazhan Ukr. Encyclopedia Publ., 824 p.

10. Sherekh, Yu. (1951). *Narys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Essay on modern Ukrainian literary language]. Munich, Molode Zhyttia Publ., 402 p.

Abstract. *The article deals with the borrowings of Latin origin in the English and Ukrainian languages. The authors analyze examples of adaptation of Latin borrowings in various spheres of life. The focus is also on four types of lexical units, taking into account the origin of words: direct borrowings, indirect borrowings, calques and semi-calques, and internationalisms. It is proved that this approach helps to better understand the formation of vocabulary and the relationship between the languages of different cultures and epochs.*

Key words: *borrowing, vocabulary, calque, internationalism.*

Стаття надіслана: 14.06.2024 р.

© Остапенко С.А., Удовіченко Г.М, Герасименко О.Ю.